

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för humaniora

Heder, våld och förtryck i skolan

En undersökning av några skolors beredskap vid misstanke om
hedersrelaterat våld och förtryck

Sofie Hedlund

2018

Uppsats, Grundnivå (högskoleexamen), 15 hp
Religionsvetenskap
Lärarprogrammet
Religionsvetenskap C

Handledare: Olov Dahlin
Examinator: David Carlsson

Abstract

Syftet med studien har varit att undersöka hur handlingsplaner från ett antal högstadieskolor i Gävle och Sandvikens kommun ser ut när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck. Mina frågeställningar är: Finns det handlingsplaner för misstänkt hedersrelaterat våld på de aktuella skolorna och hur ser de i så fall ut? Följer handlingsplanerna riktlinjerna i officiella styrdokument och svensk lag? Jag har använt mig av både kvalitativ och kvantitativ metod då jag använt mig av enkäter för att få svar på mina frågeställningar samt analyserat likabehandlingsplaner. I studien har jag redogjort och redovisat begreppet hedersrelaterat våld och förtryck samt undersökt vad lagen säger. Jag har använt mig av FN:s förklaring av de mänskliga rättigheterna, Svensk lagstiftning, Skollagen, Sociallagen och Länsstyrelsen. I min studie har jag använt mig av tidigare forskning som förklarar strukturen i hedersvåldet, samt förklarar dess kännetecken, normer och regler, men även forskning som studerar hur hedersproblematiken blir en värdekonflikt i skolan. Åtta skolor är med i min undersökning och resultatet visar att två av dessa skolor följer officiella styrdokument och svensk lag. Sex av skolorna följer inte officiella styrdokument och har inte heller en egen utarbetad handlingsplan. Vilket ställer frågan: finns det beredskap att hantera denna problematik?

Nyckelord: Hedersrelaterat våld och förtryck, hedersvåld, hedersmord, våld i hederns namn

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Syfte.....	2
1.2 Frågeställning	2
1.3 Avgränsningar	2
2. Metod.....	3
2.1 Källor och källkritik	5
2.2 Forskningsetik	5
3. Styrdokument	6
3.1 FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna.....	6
3.2 Äktenskapsbalken.....	7
3.2.1 Föräldrabalken	8
3.3 Skollagen	8
3.4 Socialstyrelsens allmänna råd.....	8
3.5 HRV-gruppen och Länsstyrelsens allmänna råd	9
3.6 Riktlinjer för skolor	10
3.7 Gävle kommuns arbete mot våld i nära relationer.....	11
4. Tidigare forskning	13
4.1 Förklaringsmodell.....	13
4.2 Olika perspektiv mellan olika kulturer	13
4.3 Kön och etnisk bakgrund.....	15
4.4 Invandrarkvinnor som bryter mönster	16
4.5 Varför mördar man sin dotter?	16
4.6 Från tvångsäktenskap till balkongmord.....	17
4.7 Hedersrelaterad problematik i skolan	17
5. Resultat	19
6. Analys av material	21
6.1 Analys av likabehandlingsplaner.....	22
6.1.1. Analys av skolors likabehandlingsplaner som inte ingår i undersökningen.....	23
7. Diskussion	24
8. Litteratur och källförteckning.....	27
9. Bilaga.....	29

1. Inledning

Pela Atroshi (1999) och Fadime Sahindal (2002) var två unga kvinnor som blev utsatta för dödligt våld av nära familjemedlemmar. Efter dessa uppmärksammade mord kom heder att bli en politisk angelägenhet i svensk politik.¹ Enligt undersökningar som FN genomfört dödas cirka 5000 kvinnor i världen om året i så kallade hedersmord. Däremot finns inga säkra siffror över hur många som begås i EU:s medlemsländer. Flera experter bedömer att det sker fyra hedersmord i Sverige årligen, vilka maskeras som ”vanliga” kvinnomord, påtvingade självmord eller olyckor i hemmet.² För att reda ut begreppet och vad hedersrelaterat våld och förtryck innebär, följer nedan Regeringskansliets definition av begreppet:

”Hedersrelaterat våld och förtryck, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhets i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Kontrollen kan sträcka sig från begränsningar i vardagen som rör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa. Pojkar samt, homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan också drabbas. I sin extrema form kan kontrollen leda till hot om våld och våld, inklusive dödligt våld”

Regeringskansliet, Faktablad Integrations- och jämställdhetsdepartementet, november 2010. Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck 2007–2010, s.1.

Länsstyrelsen i Östergötland har utarbetat en handbok om hedersrelaterat våld som är en vägledning och riktar sig främst till tjänstemän och arbetsgivare inom skola, socialtjänst och polis. Handboken belyser att det hedersrelaterade våldet inte är av grövre karaktär än mäns våld mot kvinnor och menar att det är mer som förenar än skiljer, däremot menar de att när det handlar om våld i hederns namn finns det specifika behov som behöver tillgodoses. Deras beskrivning av hedersrelaterat våld och förtryck förklaras på följande sätt:

¹ Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009, s.8 (Gift mot sin vilja, 2009) (hämtad 2014-09-09)

² http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Om-segregation-diskriminering_H002Ub281/?text=true (hämtad 2014-09-22)

I samhällen eller grupper med starkt patriarkala familjesystem förekommer hot, tvång, våld och mord och bakom dessa ligger ofta ett kollektivt tryck att bestraffning måste ske för att upprätthålla hedern. Det är främst flickor och unga kvinnor som utsätts för det hedersrelaterade våldet och förtrycket, men det förekommer även att pojkar drabbas. Detta familjesystem kan jämföras med en pyramid, en familjepyramid som ingår i en släktpyramid vilket innebär att man har skyldigheter inte bara mot sin egen familj utan även släkten. Individens behov är underordnad det som anses vara familjens eller släktens bästa.

I dessa samhällen eller grupper har mannen en mer framträdande roll än kvinnan och män och pojkar ges mer friheter än flickor. I dessa patriarkala samhällen utgör kyskhet och oskuld grundstenarna och därför blir heder och skam centrala värden. För att upprätthålla familjens anseende kontrolleras kvinnans sexualitet. Familjen måste tillsammans hitta en lämplig äktenskapskandidat till döttrarna. Flickor och pojkar tillåts inte att naturligt umgås med varandra och däri har problematiken med arrangerade och tvångsäktenskap sin grund. Det räcker med att en kvinna talar med en utomstående man för att riskera få rykte om lättsinnighet och dra skam över hela sin familj.³

1.1 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur handlingsplaner från ett antal skolor i Gävle och Sandvikens kommun, ser ut när det gäller misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck samt om skolorna har beredskap att bemöta denna problematik.

1.2 Frågeställning

1. Finns det handlingsplaner för hur personal ska agera vid misstänkt hedersrelaterat våld och förtryck?
2. Följer handlingsplanerna riktlinjerna för hedersrelaterat våld och förtryck enligt de beskrivningar som görs av personalen på skolan?

1.3 Avgränsningar

Jag kommer att begränsa mitt arbete till handlingsplaner och det som berör hedersrelaterat våld och förtryck (vilket riktar sig mot kulturella grupper som främst påverkar kvinnor). Studien avser att undersöka om och hur skolor agerat, inte resultatet av deras agerande.

³ Om våld i hederns namn, s. 8–9 (hämtad 2014-09-22)

Samt om personalen följer de riktlinjer som finns i officiella styrdokument Jag har valt att undersöka högstadieskolor eftersom gymnasieskolan är frivillig och då kan det vara svårare att upptäcka om en elev utsätts för hedersvåld eftersom skolan inte är obligatorisk, det har visat sig att det är vissa inslag i utbildningen som föräldrar kan motsätta sig, främst sexualundervisning och idrott.

2. Metod

De två vanligaste forskningsmetoderna är kvantitativ och kvalitativ forskning och dessa två metoder har ingen absolut skillnad utan de kan stärka varandra. Båda metoderna har gemensamma syften. Den grundläggande skillnaden är att kvantitativa metoder omvandlar information till siffror och mängder medan den kvalitativa metoden är det forskarens uppfattning eller tolkning av informationen som är i förgrunden. Den kvantitativa forskningen är mer inriktat på siffror och den kvalitativa brukar vara mer inriktat på förståelse av det empiriska materialet. Den kvalitativa lämpar sig mer när man vill utforska, förstå och upptäcka.⁴

Mitt syfte är att undersöka huruvida skolor har handlingsplaner samt om dessa följer officiella dokument och riktlinjer. Jag kommer även göra en analys av insamlat material och analysera huruvida dessa följer officiella dokument och riktlinjer. Även skolors likabehandlingsplaner kommer att innehållsanalyseras då det framkommit under min undersökning att flera skolor följer skollagen och har en likabehandlingsplan som de hänvisar till. Jag kommer att använda mig av både den kvantitativa och kvalitativa metoden bäst då mitt syfte är att utforska och tolka informationen. Jag har valt att använda mig av enkäter för att få svar på mina frågor. Enkätundersökningen har jag formulerat så att frågorna inte ska vara för tidskrävande att svara på.

För att få svar på mina frågeställningar har jag gjort enkätundersökningar i ett antal skolor i Gävle och Sandvikens kommun, där jag riktat in mig på högstadiet. För att få ett så brett urval som möjligt har jag kontaktat flera skolor. Jag har valt att presentera svaren från skolorna genom en sammanställning av svaren. I min studie kontaktade jag 12 skolor varav åtta skolor valt att delta i studien. I enkäten har jag ställt fyra frågor för att få svar på min frågeställning. En av frågorna i enkäten har jag valt bort i studien på grund av att den inte gett några svar.

⁴ Holme & Solvang, B, 1997 s. 76–77

Under rubriken *Styrdokument* undersöker jag vad som framställs i FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna. I Sverige gäller svensk lagstiftning men även FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna och jag anser att det kan vara av intresse att undersöka vad som framställs i dessa. Jag kommer även undersöka Svensk lagstiftning, Skollagen, Socialstyrelsen och Länsstyrelsen.

Vad gäller den svenska lagen har jag undersökt äktenskapsbalken, föräldrabalken samt brottsbalken. Äktenskapsbalken är av intresse därför att det finns lagar som styr vilka som får ingå och hur ett äktenskap får ingås, samt att en ny lag angående barnäktenskap har antagits (2014). Föräldrabalken är av intresse därför att vårdnadshavare har skyldigheter mot barnet. Då hedersrelaterat våld och förtryck har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet, påverkas kvinnors val av livspartner, därför väljer jag att framställa vad den svenska lagen säger om äktenskapsbalken, oavsett om det handlar om minderåriga eller myndiga personer.

När det gäller brottsbalken så är det svårare att urskilja hedersrelaterat våld och förtryck som en enskild rubricering då detta ryms i ett antal olika åtalsrubriker som exempelvis olaga hot, olaga tvång, människorov, mord, misshandel, ofredande, barnaga och så vidare. Det är ett brott enligt svensk lag dock rubriceras det under flera andra åtalsrubriker.

Även skollagen undersöks då alla som arbetar inom skolan har skyldighet att följa skollagen samt att det finns skolplikt till och med årskurs 9. Jag kommer även undersöka vilka officiella dokument och riktlinjer som finns och kommer då undersöka Socialstyrelsen samt Länsstyrelsens dokument och allmänna råd vad gäller hedersrelaterat våld och förtryck.

Då min undersökning ska ta reda på om och hur olika skolors handlingsplaner ser ut och om dessa följer svenska lagar eller officiella styrdokument kommer jag att undersöka tidigare forskning där det finns exempel på hur man i olika skolor agerat eller hur diskussioner kring olika traditioner och kulturer angående individers rättigheter sett ut. Även forskning som tar upp problematiken kring hederskulturen och diskuterar dess orsaker och varför det blir en kulturkrock mellan demokratiska samhällen och hederskulturen undersöks.

I min studie har det framkommit att merparten av skolorna hänvisar till skollagen och likabehandlingsplanerna. Därför krävs en analys av dessa vilket kan svara på min frågeställning huruvida personalen följer de riktlinjer som finns när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck. Jag har gjort en analys av skolornas likabehandlingsplaner, dock inte de skolor som har en handlingsplan eller som inte hänvisar till skollagen och likabehandlingsplanen.

Jag har även valt att analysera likabehandlingsplaner från skolor som inte är med i min undersökning, detta är av intresse eftersom de flesta hänvisar till dessa och det är av intresse att se om denna problematik finns nämnd i likabehandlingsplanerna.

Problematiken med denna studie har varit att få material, d.v.s. svar på mina frågor. Jag har ringt, mailat och skickat material till skolor men inte fått så mycket respons som jag hoppats. I början vände jag mig till rektorer då dessa är huvudmän på skolor och har det yttersta ansvaret. Men då dessa också är svåra att nå ändrade jag strategi och vände mig till skolhälsan istället vilket underlättade mitt arbete. Skolhälsan är också de som borde vara mest insatt i denna problematik då enligt Länsstyrelsens allmänna råd menar att det är viktigt med ett nära samarbete mellan skola och socialtjänst och att det är viktigt att skolhälsan har goda kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck och dess mönster (se 3.5 s. 9–10).

2.1 Källor och källkritik

Mina enkätsvar kommer främst från personal i olika skolor, huruvida dessa svarar uppriktigt kan jag inte veta. Om det har förekommit hedersrelaterat våld eller förtryck kanske inte heller framkommer. Om skolorna inte har någon handlingsplan eller inte känner till de officiella handlingsplanerna eller saknar erfarenhet av detta våld återstår att se. Däremot skall alla skolor ha en likabehandlingsplan som är fastställd i diskrimineringslagen, där jämställdhet, mänskliga rättigheter och demokrati är en del i skolans värdegrund och uppdrag.

2.2 Forskningsetik

När forskning har människa och samhälle som studieobjekt innebär det etiska problem. Forskningen är inte värdeneutral men respekten för medmänniskor är en grundläggande princip. En fråga som forskaren behöver ställa sig är om vi har rätt att gripa in i andra

människors liv, är det nödvändigt att få fram den information vi vill ha och har vi rätt till det? Samhällsvetenskapen presenterar inte objektiv, värderingsfri och sann kunskap om de förhållanden som har studerats. Därför är det viktigt att forskaren tydliggör för de värderingar vi har som utgångspunkt.⁵

Denna studie anser jag nödvändig då det förekommer att flickor och pojkar utsätts för hederskultur och skolan är en plats där detta kan upptäckas. Det som är av stor vikt är att denna problematik ställer stora krav på kompetens hos personalen men även att personalen har bearbetat egna värderingar.

Det finns etiska gränser för forskningen där man på grund av de sociala och politiska konflikterna kan ge upphov till bör undvika hela forskningsområdet. Den traditionella positivistiska forskningen innebär att forskningen både kan och bör stå utanför etik och moral. Som forskare ska man söka det som faktiskt ”är” utan att ta hänsyn till politiska eller religiösa institutioners inblandning.⁶

Då detta ämne fortfarande är obekvämt i svensk politik och det förekommer debatter om att hedersrelaterat våld inte skiljer sig från mäns våld mot kvinnor och att det fortfarande är många som har skyggglappar på sig tycker jag att de är viktigt att lyft denna fråga. I min studie har jag inte nämnt skolor vid namn och vilka personer som svarat på enkäten vilket även framgått i enkäten och vid intervjuer.

3. Styrdokument

3.1 FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna

I enlighet med FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna är alla människor födda fria och har lika värde och rättigheter.⁷ Eftersom arrangerade äktenskap och tvångsäktenskap förekommer inom hederskulturen har jag även valt att undersöka vad FN:s konvention säger om detta. Dessa två former av äktenskap förekommer där kvinnor lever i förtryck och därför är de i princip samma sak, det arrangerade äktenskapet är arrangerat och tvångsäktenskapet sker under tvång. I den arrangerade formen kan det

⁵ Holme & Solvang, B, 1997 s. 32-33

⁶ Holme & Solvang, B, 1997 s. 332-333

⁷ FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 1 (hämtad 2014-09-22)

uppfattas som om äktenskapet sker under frivilliga former; personen riskerar att uteslutas ur familjen och väljer äktenskapet, vilket får det att verka frivilligt.⁸

Den 27 maj 2014 antog Sverige FN:s lag mot barnäktenskap och tvångsäktenskap, vilket innebär att trossamfund som medverkar till barnäktenskap förlorar sin vigselrätt. Däremot kan fortfarande utländska barnäktenskap, tvångsäktenskap och fullmaktsäktenskap erkännas om synnerliga skäl föreligger.⁹

Vad gäller äktenskap för myndiga personer säger FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna enligt artikel 16:

1. Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning med avseende på ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. Män och kvinnor skall ha samma rättigheter i fråga om äktenskaps ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning.

2. Äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fria och fulla samtycke. Vidare i artikel 12 kan man läsa: Ingen får utsättas för godtyckligt ingripande i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens och inte heller för angrepp på sin heder eller sitt anseende. Var och en har rätt till lagens skydd mot sådana ingripande och angrepp.¹⁰

3.2 Äktenskapsbalken

För att ett äktenskap ska vara lagligt i Sverige finns det tre element som ska uppfyllas: (4 kap 1§)¹¹.

- Mannen och kvinnan ska samtidigt närvara
- Båda skall ge sitt samtycke
- För att ingå äktenskap skall man vara 18 år

Efter dessa två punkter skall vigselförrättaren förklara dem som makar

⁸ Ungdomsstyrelsen *Gift mot sin vilja*, s. 10–11 (hämtad 2014-09-09)

⁹ <http://www.fn.se/press/nyheter/ny-lag-mot-barnakteskap> (hämtad 2014-09-22)

¹⁰ FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna

¹¹ <https://lagen.nu/> (hämtad 2014-09-22)

3.2.1 Föräldrabalken

Föräldrabalken 6 kap. Om vårdnad boende och umgänge.

1§ Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Lag (1983:47)

11§ Vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Lag (1983:47).

I föräldrabalken fastslås tydligt att föräldrar i takt med barnets stigande ålder, skall ge barnet mer frihet, denna frihet är inom hederskulturen begränsad.¹²

3.3 Skollagen

Alla skolor ska ha en likabehandlingsplan som är fastställd genom diskrimineringslagen (2008:567), denna skall beskriva hur skolor i sin undervisning ska främja elevers lagstadgade rättigheter såsom jämställdhet, mänskliga rättigheter och demokrati, vilket är en del av skolans värdegrund och uppdrag.¹³ Skolväsendet vilar på demokratins grund vilket innebär bland annat att utbildningen skall förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna. Detta innebär att alla individer har lika värde oavsett kön; män och kvinnor är jämställda.¹⁴

Sverige har en jämställdhetslag och har antagit FN:s konvention om de mänskliga rättigheterna. I skolan skall alla elever behandlas lika, elever ska känna trygghet och alla människor oavsett kön, har lika värde. Skolan ska även agera om det finns misstanke om att en elev utsätts för våld eller förtryck.

3.4 Socialstyrelsens allmänna råd

Enligt Socialtjänstlagen har socialtjänsten skyldigheter vad gäller barns rätt. Dessa är att:

1 kap 2§ Åtgärder som rör barn ska särskilt beaktas vad hänsyn till barnens bästa kräver.

3 kap 5§ Hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad.

5 kap 1§ Verka för barn och ungdomar växer upp under goda och trygga förhållanden.

11 kap 1§ Skyldighet att inleda utredning.

¹² Om våld i hederns namn, s.6

¹³ Om våld i hederns namn, s. 13

¹⁴ Skolverket, LGR11, s. 7–8

14 kap 1§ Var och en som får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd bör anmäla detta till nämnden. Myndigheter vars verksamhet berör barn och ungdomar är skyldiga att anmäla till socialnämnden. Socialtjänsten har utarbetat ett förhållningssätt som är ett hjälpmedel för att hantera enskilda ärenden om hedersrelaterat våld och förtryck, utifrån den utsatta flickans eller pojkens behov.¹⁵

När det inkommer en anmälan finns en skyldighet att inleda en utredning men innan beslut tas finns det utrymme för att genomföra en förhandsbedömning men det är endast anmälaren och den som anmälan avser som får kontaktas av socialtjänsten och denna bedömning är tidsbegränsad. När det finns misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt med en tidig och noggrann bedömning samt att se över om det finns ett skyddsbehov, innan vårdnadshavare informeras. Detta då barnet/ungdomen är utsatt för våld och hot från den egna familjen och då barnet/ungdomen kontaktat myndigheten kan detta anses påverka familjens heder negativt.¹⁶

3.5 HRV-gruppen och Länsstyrelsens allmänna råd

I Söderhamn finns ett lokalt samarbetsorgan HRV-gruppen (HRV: Hedersrelaterat våld). Detta samarbetsorgan består av personer som är anställda inom socialtjänst, polis, skola, Ungdomsmottagning och Familjecentrum. På detta sätt blir det möjligt för socialtjänsten att omgående be andra myndigheter om stöd och hjälp i ärenden. Dessutom får myndigheterna kunskaper om vad respektive myndighet kan göra och om respektive myndighets sätt att arbeta.

Länsstyrelsen i Gävleborg har utarbetat en handlingsplan för hur skolor kan arbeta men även förebygga. Dessa har sina utgångspunkter i läroplanen, skolans pedagogiska arbete och individers rättigheter. För att upptäcka utsatthet finns ett nära samarbete mellan skola och Socialtjänsten. Det är viktigt att elevhälsan, såsom skolsköterska och kurator har goda kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck och dess mönster. Skolorna ska dessutom ha en särskild handlingsplan med ett särskilt avsnitt om exempel på situationer och varningssignaler som kan tyda på hedersrelaterat våld eller förtryck. Exempel på några av dessa är:

¹⁵ Om våld i hederns namn, s. 22–23

¹⁶ Om våld i hederns namn, s. 24

- Elev får inte delta i idrott, sex- och samlevnadsundervisning, lägerverksamhet, skolresor, flickor får ta stort ansvar för hemarbetet
- Elev utsätts för bevakning av exempelvis bror
- Rigid kontroll av fritiden, eleven är rädd att inte passa tiden när eleven går hem från skolan
- Elev måste ljuga om pojkvän/flickvän

Länsstyrelsen har olika rutiner för skolor vid misstanke om hedersrelaterat våld gällande omyndiga samt myndiga elever. Om det däremot bedöms att en elev är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck finns det några punkter som är viktiga att tänka på. Dessa är att engagera skolans HRV-resurspersoner, kurator eller skolsköterska när elev bedöms vara utsatt för HRV. Kontakta socialtjänst inom HRV, ring polis och tala med HRV-kunnig samt bedöma risken med att involvera föräldrar.¹⁷

3.6 Riktlinjer för skolor

Länsstyrelsen i Östergötland har utarbetat en handbok om hedersrelaterat våld som är en vägledning i hur man kan arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck. Denna handbok riktar sig främst till tjänstemän och arbetsgivare inom skola, socialtjänsten och polisen.¹⁸

På Rosengårdsskolan i Malmö försvinner varje år 8–9 barn helt plötsligt. En utredning av ungdomsstyrelsen som genomfördes 2009 visar även att 5 procent av alla unga i åldern 16 – 25 år, upplever att de själva inte får välja sin livspartner.¹⁹ Dessa barn kan få hjälp och stöd av vuxna och därför är det viktigt att lärare och andra yrkesgrupper som arbetar nära unga kan påverka detta. Det är inte alla skolor som möter denna problematik som hedersrelaterat våld, men det finns inget som säger att de inte kommer att stöta på denna problematik. Därför är det viktigt att det finns en framarbetad handlingsplan, där skolpersonalen har en ansvarsfördelning, vilket innebär att alla vet vem som ska göra vad för att hjälpa en elev som är utsatt för hedersrelaterat våld.

Skolans roll är att uppmärksamma socialtjänst, därför är det viktigt att det finns en samverkan med de sociala myndigheterna. Socialtjänsten kan agera utifrån svensk lagstiftning (skollagen) och FN:s barnkonvention. Det har framkommit att en allt för tidig

¹⁷ Länsstyrelsen Östergötland, Rapport: Våga stå kvar! S.42–45

¹⁸ Om våld i hederns namn

¹⁹ www.regeringen.se/sb/d/11258/a/138708

kontakt med föräldrar kan förvärra barnets situation, därför är det viktigt att det finns en handlingsplan för att kunna hantera frågeställningar som blir aktuella då det uppstår hedersproblematik.²⁰

En viktig uppgift från skolpersonal när de möter föräldrar som utsätter sina barn för hedersrelaterat våld eller förtryck, är att informera dem om barns rättigheter och föräldrars ansvar att sätta gränser, som inte innebär att begränsa deras liv. Man skall även ge information om det svenska samhället och dess syn på brott mot de mänskliga rättigheterna. En förutsättning är att dessa möten blir trygga och då kan skolpersonal ta hjälp av organisationer i kommunen men även ge informationen på föräldrarnas modersmål.

En viktig uppgift för skolpersonal är dock att reagera vid upptäckt av hedersrelaterat våld och förtryck. Då är det viktigt att skolpersonal har en grundkunskap om mekanismerna i hedersrelaterat våld och förtryck, det vill säga den patriarkala bakgrunden och dess kollektiva och kompromisslösa krav på flickors kyskhet. Det finns även flera olika observationspunkter som kan vara till hjälp för skolpersonal att upptäcka hedersrelaterat våld och förtryck och då är det viktigt att de vågar ta det med berörd elev.

Det är även viktigt att inte ställa ledande frågor utan låta eleven berätta utifrån frågor som är korta och raka. Om en elev inte deltar i all undervisning ligger ansvaret på föräldrarna, då är det viktigt att ta reda på orsaken till varför eleven inte deltar. Om föräldern fortsätter att neka sitt barn att delta i undervisningen bör detta anmälas till socialtjänsten med hänvisning till socialtjänstlagen 14 kap. 1§ (se sid 7, rubrik 2.4).²¹

3.7 Gävle kommuns arbete mot våld i nära relationer

Gävle kommun har skrivit en rapport om kommunens arbete för att uppnå att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, *Gävle kommuns arbete mot våld i nära relationer – En rapport om Gävle kommuns arbete för att uppnå det fjärde nationella jämställdhetspolitiska målet- att mäns våld mot kvinnor ska upphöra*. Jag redovisar vad i rapporten som kan kopplas till hedersrelaterat våld och förtryck.

²⁰ Om våld i hederns namn, s. 12

²¹ Om våld i hederns namn, s. 13–14, 16–17

2014 genomfördes en medborgarundersökning i Gävle kommun som visade att 34% av gävleborna någon gång utsatts för fysisk, psykisk och sexuellt våld samt försummelse. Studien visar att fyra av tio (ca 40%) kvinnor och var fjärde (25%) man i Gävle någon gång varit utsatt under livet. 2013 beslutade kommunfullmäktige om ett strategiskt och kommunövergripande arbete mot våld i nära relationer (VINR), med särskilt fokus på mäns våld mot kvinnor. I rapporten definieras våld i nära relationer att den utövas av en närstående, däremot finns det ingen nationell enhetlig definition som avses med VINR. Projektet och Gävle kommun antar den definition som socialtjänsten Gävle använder sig av.

”Våldet kan finnas i olika slags nära relationer såsom mellan makar, sambor, särbor, partner, mellan föräldrar/vårdnadshavare och barn samt mellan släktingar. Våldet finns såväl i hetro- som homosexuella förhållanden som i familje- och släktsystem där familjens heder går före individens önsknings och behov. (Gävle kommuns arbete mot våld i nära relationer s. 7)

I rapporten lyfts fram att i den nationella strategin mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck (SOU 2015:55) har begreppet ”våld i nära relationer” osynliggjort annat våld såsom våldtäkt och sexuella övergrepp av okänd gärningsman, arbetsplatsrelaterat våld, sexuella trakasserier, grooming och prostitution och människohandel för sexuella ändamål liksom hedersrelaterat våld och förtryck som utförs av ett kollektiv.

I rapporten nämns hedersrelaterat våld och förtryck men i fokus står våld i nära relationer som främst riktar sig mot kvinnor då målet är att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. I rapporten framkommer även att kunskapsnivån i de berörda förvaltningarna är ojämn och ofta kopplad till vissa personer och när dessa slutar så förvinner mycket av kunskap och kompetens ur verksamheten. Därav blir stödinsatsen beroende av den som en våldsutsatt träffar. Det finns då en bristfällig kunskap om hur stöd ska ges till personer som lever i samkönade förhållanden, äldre, funktionsnedsatta och personer med utländsk bakgrund.

I rapporten tas det även upp att vissa grupper löper större risk än andra att utsättas för våld och att konsekvenserna riskerar att bli större då gruppens sociala, ekonomiska eller

politiska tillgångar är mer begränsade. I denna ingår kvinnor med en utländsk bakgrund som lever i en hederskontext.²²

4. Tidigare forskning

4.1 Förklaringsmodell

Det finns flera olika förklaringsmodeller när det gäller hederskultur. Den jag finner mest användbar är Unni Wikans och Astrid Schlytters, som förklarar kvinnors och flickors utsatthet med kulturella särdrag vilka benämns ”hederskultur”. Med detta menas att kvinnans sexliv är föremål för sträng övervakning och att det är mannens uppgift att skydda och bevaka familjens heder eftersom det är mannens heder som skadas om kvinnan uppför sig ”oanständigt” enligt de normer som gäller. Ju mer en familjs normer och värderingar präglas av hederskulturen desto större blir kulturkrocken i mötet med det svenska samhället. Dessutom är hederskulturen oftast en kollektiv handling i den egna familjen eller samhället.

En annan anledning till att hederskulturen träder fram i mötet med det svenska samhället kan enligt Mehrdad Darvishpour bero på mannens förlorade status och inflytande som kan uppstå när man tvingas fly från sitt hemland. Forskning visar även att familjer som kommer från urbana och relativt moderna områden i sina hemländer, lättare smälter in i normer som har med jämställdhet och demokrati att göra.²³

4.2 Olika perspektiv mellan olika kulturer

En antologi skriven av flera författare, som tar upp kvinnors och barns villkor samt individers rättigheter är: *Familj- religion-rätt, En antologi om kulturella spänningar i familjen – med Sverige och Turkiet som exempel.*²⁴ I denna antologi har flera framstående forskare behandlat svåra och kontroversiella frågor från olika perspektiv när det gäller möten mellan olika kulturer. En av dessa är Astrid Schlytter som skrivit artikeln *Hedersrelaterade värderingar och normer i en svensk kontext*. Denna artikel har två syften vilka är att beskriva hedersnormernas innehåll ur ett könsteoretiskt perspektiv men även att presentera två undersökningar om förekomsten av hedersrelaterade normer och värderingar i dagens Sverige.

²² Gävle kommuns arbete mot våld i nära relationer, s. 5–7,22,27.

²³ SOU 2010:84, s.14, 32, 38,40

²⁴ Singer, Jänterä-Jareborg & Schlytter, 2010

Schlytter hänvisar till sociologen Purna Sen när hon förklarar hedersrelaterat våld och dess kännetecken. Det som skiljer hedersrelaterat våld från andra former av våld är relationen mellan könen, och att det finns ett kollektivt intresse bakom kontrollen av flickans oskuld. Trots att det är en patriarkal kontroll så förekommer det även att kvinnor har en framträdande och aktiv roll när det gäller att utöva bestraffningar vid flickors och kvinnors överträdelse av normerna. Hedern är ett relationsbegrepp då den reglerar villkor för mäns och pojkars beteenden samt reglerar villkoren för flickors och kvinnors beteenden. Flickornas och kvinnornas sexualitet är familjens och omgivningens angelägenhet eftersom den bestämmer familjens status i andras ögon.²⁵

Det finns även andra faktorer bakom kontrollen av kvinnors sexualitet och det är i grupper där kusinäktenskap och patrilineära arvssystem är en förutsättning för att hålla gruppen intakt. Oftast blir flickan bortgift i ung ålder och oskulden är hennes viktigaste egenskap. Beroende på graden av religiositet påverkar kvinnans handlingsutrymme men även om gruppen är hotad eller ifrågasatt. Förflyttningar till andra länder innebär förändringar för döttrars och söners villkor, oftast får pojkarna större möjlighet att bryta med traditionerna. Sönerna ska kontrollera sina systrars sexualitet. Det förutsätts att pojkar har sex före äktenskapet, utan begränsningar på hur många sexpartners. Däremot ska han gifta sig med en oskuld.

Genom att män utövar sin sexualitet kränker han inte bara kvinnorna som han har sex med, men även de män som är bundna till kvinnorna genom blodsband. Detta är enligt sociologen Fatima Mernissi, som Schlytter hänvisar till, en konsekvens av det hedersrelaterade könsrollsystemet; män är illojala mot varandra och könsrollsystemet är inkonsekvent och leder till splittring, oärlighet och ojämlikhet.²⁶

Schlytter tar även upp att det finns ett manligt intresse för kvinnors reproduktionsförmåga och kontrollen av kvinnors födande. I kvinnans fruktsamhet finns både hennes sexualitet och födande. Om man skiljer sexualiteten från födandet och kontrollerar sexualiteten är det möjligt att kontrollera kvinnors födande. Det är ju kvinnan och inte mannen som har förmågan att föda barn, vilken är medfödd liksom sexualdriften. Detta är enligt

²⁵ Singer, Jänterä-Jareborg, & Schlytter, 2010, s.63–64

²⁶ Singer, Jänterä-Jareborg & Schlytter, 2010, s.68–69

religionsfilosofen Kirsten Grønlien Zetterqvist som Schlytter refererar till, som ligger till grund för det manliga intresset för kvinnors reproduktionsförmåga.

I Sverige har kvinnor sedan 1960-talet, efter p-pillrets införande, själv kunnat äga reproduktionsrätten som är en del av individens mänskliga rättigheter att själv bestämma över sin kropp. I och med denna utveckling i Sverige och västerlandet, aborträtten och p-pillret har mannens heder, prestige och självkänsla frikopplats från kvinnlig sexualitet och därmed är kvinnan bortkopplad från jungfrumyten.²⁷

4.3 Kön och etnisk bakgrund

I samma antologi presenteras en doktorsavhandling skriven av Sara Högdin, som studerat ungdomars förutsättning för lärande där hon jämfört kön och etnisk bakgrund. Högdin har även studerat hur olika grundskolor förhåller sig till frågan om skolplikt och befrielse från vissa inslag i utbildningen. I Högdins undersökning har det framkommit att de elever som har mer restriktioner i hur de tillåts delta i det vardagliga livet, har sina rötter i Afrika och Asien inklusive Mellanöstern. Däremot minskar denna andel i och med att pojkar blir äldre, detta gäller inte för flickor.

Vad gäller skolorna och hur de förhåller sig till frågan om skolplikt och befrielse från vissa inslag i utbildningen har Högdins undersökning visat att tre av de undersökta skolorna uppgett att det är relativt vanligt förekommande att föräldrar motsätter sig att deras barn deltagit i enstaka undervisningsinslag, varav en skola beskriver detta som sällsynt.

Dessa skolor har olika sätt att bemöta detta. En av skolorna accepterar skriftliga intyg från föräldrar med hänvisning till förståelse för alla familjers kulturer. En annan skola väljer istället att kontakta föräldrar och öppnar för diskussion för att hitta konstruktiva lösningar och beviljar endast undantag för undervisning som inte är obligatorisk. En skola väljer att ta strid för elevens rätt och konfronterar föräldrar om det är nödvändigt.²⁸

²⁷ Singer, Jänterä-Jareborg, & Schlytter, s.64

²⁸ Singer, Jänterä-Jareborg, & Schlytter, 2010, s.101–102

4.4 Invandrarkvinnor som bryter mönster

Mehrdad Darvishpour, fil dr i sociologi, har skrivit avhandlingen *Invandrarkvinnor som bryter mönster – Hur maktförskjutningen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationer*. Darvishpour har genom sin forskning förklarat att en del av de iranska männen efter invandringen till Sverige blev mer konservativa i sin syn på familjerelationer och anledningen till att deras kontroll på sina fruar ökade beror på mannens svagare ställning i familjen. Detta beror på att kvinnan genom invandringen får ett aktivt deltagande i arbetslivet, utbildning och det sociala livet, vilket gör att kvinnan inte är i samma beroendeställning till mannen.²⁹

4.5 Varför mördar man sin dotter?

Emre Gungör och Nima Dervish har skrivit *Varför mördar man sin dotter?* Bokens syfte är att ge en inblick i hederskulturen och att förmedla kunskaper om hederskulturens normer och regler samt att presentera nya perspektiv, förövarnas. Författarna lyfter fram fyra faktorer som är relaterade till hederskultur. Dessa är:

- Fattigdom eller avsaknad av välfärd
- Patriarkat
- Frånvaro av upplysning
- Religion

Författarna belyser att även om fattigdom är en faktor till hederskulturen så betyder inte det att alla fattiga samhällen har en hederskultur, däremot är fattigdomen ett hinder för en naturlig övergång från ett kollektivt samhälle till ett individsamhälle. I fattiga samhällen är kollektivismen viktig för överlevnad. I samhällen där välfärd saknas, med infrastruktur och skydd är släkten eller byn viktig och människor kan hamna i beroendeställning till majoritetsgruppen och tvingas hålla sig till deras lagar och normer.

Patriarkat är en samhällsordning där män är överordnade kvinnor. Inom hedersfamiljen är det mannen som är familjens inkomstkälla och därför legitimeras ordningen av den ekonomiska ordningen. För att bekämpa förtrycket i hederns namn är upplysning den bästa metoden; om man förmedlar kunskap om nya synsätt finns det möjlighet att bryta från gamla traditioner.

²⁹ Darvishpour, 2004, s.130–131

Det är ofta brist på kunskaper om rättigheter som gör att hederskulturen har ett starkt grepp. Ett exempel är Chile, som har kännetecknats som både fattigt, patriarkalt och religiöst, däremot har upplysning präglat landet och där förekommer inte något hederstänk. Upplysningen och kunskapens betydelse är även något som förtryckarna uppmärksammat och därför försöker man hindra dess spridning.

En annan faktor till hedersmord är religionen, även om det inte är religionstillhörigheten som avgör om man tillhör en hederskultur. Men om man studerar de judiska, kristna, muslimska och hinduiska religiösa skrifterna, så genomsyras de alla av ett kvinnofientligt synsätt där mannen är överordnad kvinnan vilket gör att de bidrar till hederskulturen.³⁰

4.6 Från tvångsäktenskap till balkongmord

Stefan Koch har skrivit boken *Från tvångsäktenskap till balkongmord – ingång till hederskulturen*. Syftet med boken är att analysera hederskulturen i förhållande till det svenska samhället, samt att inleda en ingång till det stora arbetet för demokrati och mänskliga rättigheter, vilka är nödvändiga för att urholka hederskulturens värde. Författaren menar att hederskulturen bygger på samma mekanismer som en diktatur.

Uppskattningsvis är det mellan 15 000 och 30 000 kvinnor i Sverige som lever under hederskulturen men det är 10 % av dessa, ca 1500 som vägrar underkasta sig hederskulturen. Det är dessa som syns i statistiken, dessutom finns det även män som lever hedersliv varav vissa är nöjda med tillståndet och en del som hellre skulle vilja leva på ett annat sätt. De flesta av fallen i Sverige där kvinnor kommer i konflikt med hederskulturen beror på en stark vilja och individualisering som kommer i konflikt med hederskulturen, dessa kvinnor är oftast inte intresserad av att förändra hederskulturen däremot finns en önskan att förändra sitt eget liv.³¹

4.7 Hedersrelaterad problematik i skolan

2010 skrevs en rapport om hedersproblematiken i skolan, *Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps och forskningsöversikt*, rapporten är författad av Mehrdad Darvishpour, Pirjo Lahdenperä och Hans Lorentz. Rapportens ingår i en serie av forskarrapporter från DEJA (Delegationen för jämställdhet i skolan) för statens offentliga

³⁰ Gungör, E, Dervish, N, 2009, s. 29–34

³¹ Koch Stefan, 2008, s.18–21

utredningar (SOU2010:84). Syftet med rapporten är att bidra med ny kunskap samt sammanställa och sprida kunskap och därigenom stimulera diskussionen om jämställdhet och genus i skolan.

Författarnas definition vad gäller hedersrelaterad problematik grundar sig på det material som de studerat. Deras definition är följande:

Avvikande handlingar eller företeelser som hedersmord, könsstympning, tvångsgifte, "blodshämnd" och annan typ av könsförtryck hos invandrande personer innefattas av problematiken kring heder. Dessa könsförtryck kan komma till uttryck i skolan genom avbruten skolgång, icke deltagande i sex- eller simundervisning samt i aktiviteter som innebär umgänge med motsatta könet, bevakning av vissa elever samt försvinnande eller förflyttning av vissa elever till andra skolor.

Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps- och forskningsöversikt, 2010, s.13.

Författarna diskuterar även att problem som kan uppstå i Sverige, är att skolgången ses både som en individuell rättighet och som en samhällelig plikt. Hedersproblematiken framställs ofta i skolan som en värdekonflikt vilka kan orsaka problem för skolpersonalen då skolan skall främja jämställdhet och likabehandling vilka är fastställda i styrdokumentet. Forskning visar att hederskulturen är en del i den traditionella patriarkala traditionen men är inte enbart något som utövas i Mellanöstern och inom islam. Hederskulturen förekommer även inom andra religioner och länder, däremot har hederskulturen starka rötter i Mellanöstern. Hederskulturen fanns innan islams uppkomst och den finns även hos den kristna befolkningen i området men även inom andra religioner.³²

Författarna presenterar andra olika forskningsrapporter och en av dessa är skriven av Sabine Gruber (2007) och heter *I skolans vilja att åtgärda "hedersrelaterat" våld: etnicitet, kön och våld*. Gruber har i sin studie undersökt tretton skolor i fyra olika kommuner där hon intervjuade skolpersonal. Samtidigt som hennes undersökning genomfördes kom länsstyrelsen i Östergötland ut med en handlingsplan för hur skolor ska agera vid denna problematik.

Detta ledde till att några elevvårdare förändrade ett väl fungerande arbetssätt för att bemöta denna problematik för att i stället följa de nya riktlinjerna från länsstyrelsen i Östergötland. Vissa blev osäkra och underkände sina tidigare kunskaper. Undersökningen

³² SOU 2010:84, s. 13, 19

visar även att skolans åtgärder mot det hedersrelaterade våldet, tenderar att resultera i en praktik som både särskiljer och stigmatiserar, oavsett hur mycket välvilja och engagemang som inryms i elevvårdens ambitioner. Insatserna att åtgärda det hedersrelaterade våldet ligger inbäddade i en kulturaliserad förståelse av våldet.³³

Begreppet hedersvåld, hedersmord och hedersproblematik har sedan slutet av 1900-talet förknippats med invandrare, migration och integration. Det är lätt att tolka att det endast förekommer bland människor med en annan etnisk härkomst. Men även i Sverige och i Norden är hedersmord något som förekommit. Marie Lindstedt Cronberg har forskat om hedersföreställningar i Sverige. Hennes forskning har visat att under 1500–1700 talet i Sverige var heder och ära något som framställdes som centrala värden. En relativt stor brottskategori i Sverige under den här tiden var ärekränkning och många rättsprotokoll visar att hedern och ifrågasättandet av den var något som ofta ledde till rättsliga processer där återupprättandet av hedern skulle ske offentligt och genom legalt förfarande.

Fram till våra dagar har kvinnans skam oftast varit förknippas med hennes ”felaktiga” sexualitet. Det fanns en kontroll av kvinnans sexualitet och sex utanför äktenskap ledde ofta till böter, kroppsliga straff eller fängelse, samt pliktballen. Hederstänkandet och hedersförtryck har förekommit i Sverige och andra europeiska länder i förmodern tid. Skillnaden mellan det hedersförtryck som förekom och det hedersförtryck som finns i exempelvis Mellanöstern är att i Sverige tog individen sällan lagen i egna händer utan det var staten som bestraffade hedersbrotten.³⁴

5. Resultat

Jag kommer att redovisa resultaten fråga för fråga för att lättare kunna göra en jämförelse mellan svaren. Åtta skolor är med i studien och har fått beteckningarna från A-H.

I min enkätundersökning har jag ställt följande frågor (se bilaga 1):

1. Har ni en handlingsplan vid misstanke om att en elev utsätts för hedersrelaterat våld eller förtryck?
2. Om ni har en egen handlingsplan? Vilka åtgärder vidtar ni om det finns misstanke? Hur ser handlingsplanen ut?

³³ SOU 2010:84, s.54-58

³⁴ SOU 2010:84, s.21-27

3. Följer ni andra officiella riktlinjer som exempelvis Länsstyrelsen, Socialtjänsten eller Kommunen när det gäller misstanke om hedersrelaterat våld eller förtryck?

4. Hur ser den etiska argumentationen ut i handlingsplanen?

Resultaten redovisas hur skolorna svarat fråga för fråga, genom en sammanfattning på svaren från skolorna, fråga fyra ”Hur ser den etiska argumentationen ut i handlingsplanen” är en fråga som jag valt att ta bort då den inte gett mig några svar.

Genom de andra tre frågorna hoppas jag få svar på min frågeställning som är:

1. Finns det handlingsplaner för hur personal ska agera vid misstänkt hedersrelaterat våld och förtryck?
2. Följer handlingsplanerna riktlinjerna för hedersrelaterat våld och förtryck enligt de beskrivningar som görs av personalen på skolan?

Skolorna svarade följande på fråga 1

Har ni en handlingsplan vid misstanke om att en elev utsätts för hedersrelaterat våld eller förtryck?

Sammanställning av svar:

Ingen av skolorna har en egen handlingsplan när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck. Eftersom skolorna saknar egna handlingsplaner så kan jag inte svara på min första frågeställning som ställer frågan hur skolans egna handlingsplaner ser ut.

Skolorna svarade följande på fråga 2

Om ni har en egen handlingsplan vilka åtgärder vidtar ni om det finns misstanke? Hur ser handlingsplanen ut?

Sammanställning av svar:

Ingen av skolorna som är med i min undersökning har en egen handlingsplan vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck. Däremot har en skola redovisat att de följer sina ”vanliga” rutiner vid misstanke om att barn far illa vilket innebär en anmälan till socialtjänsten. En annan skola har svarat att de följer skollagen och demokratins grund, men det har inte specificerat vad de gör. Sex av skolorna redovisar ingen handlingsplan.

Skolorna svarade följande på fråga 3

Följer ni andra officiella riktlinjer från exempelvis Länsstyrelsen, Socialtjänsten eller Kommunen när det gäller hedersrelaterat våld eller förtryck?

Sammanställning av svar:

Två skolor följer kommunens handlingsplan för våld i nära relationer där även hedersrelaterat våld ingår samt dokumentet handläggarstöd som finns i denna. Elevhälsan är insatt i ämnet genom olika kurser samt ett nära samarbete med socialtjänsten. Dessa skolor finns i samma kommun. De resterande skolorna följer inte någon handlingsplan och har inte heller utarbetat någon egen handlingsplan. Däremot hänvisar de flesta till skollagen eller likabehandlingsplanen. En skola har svarat att de inte (personen som svarat på enkäten) känner till några officiella riktlinjer. Däremot tar de upp frågor om hedersrelaterade frågor i undervisningen samt till vilka organisationer man kan vända sig. En av skolorna följer skollagen och anmäler genom skolhälsan vid misstanke.

6. Analys av material

Syftet med min undersökning var att undersöka hur handlingsplaner från några olika skolor ser ut när det gäller frågan hur misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck skall bemötas och hur den etiska argumentationen ser ut i dessa handlingsplaner. Av de skolor som varit med i min undersökning är det ingen av skolorna som har en egen handlingsplan vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck, däremot är det två av skolorna i min undersökning som följer andra officiella riktlinjer, vilka är kommunens riktlinjer. Dessa skolor följer socialstyrelsens allmänna råd när det gäller hur man gör en tidig och noggrann bedömning samt ser över skyddsbehovet innan barnets familj kontaktas. Även elevhälsan i dessa två skolor har gått kurser för att lättare kunna hantera denna problematik, vilket följer Länsstyrelsens allmänna råd.

Däremot saknar övriga sex skolor egna handlingsplaner eller andra officiella riktlinjer, varav en av dessa skolor inte känner till att det finns riktlinjer att följa när det gäller denna problematik. Däremot kontaktas socialtjänsten men om de följer riktlinjerna för misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck framgår inte. En skola följer skollagen och demokratins grund, men specificerar inte hur de arbetar vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck. Tre skolor hänvisar till skolornas likabehandlingsplaner.

Då flera skolor hänvisat att de följer skollagen och likabehandlingsplanen är det av intresse att analysera de olika skolornas likabehandlingsplaner. Eftersom personal hänvisar till dessa borde likabehandlingsplanerna ta upp hur skolan skall agera vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck. Då två skolor har en handlingsplan avseende hedersrelaterat våld och förtryck är det inte nödvändigt att analysera deras likabehandlingsplaner, de har inte heller hänvisat till likabehandlingsplanen. Ytterligare en skola kommer inte heller analyseras då de inte hänvisar till likabehandlingsplanen då de menar att den inte berör denna problematik utan mer syftar till hur man skall arbeta med tryggheten på skolan. Denna skola följer vanliga rutiner vid misstanke om att barn far illa, vilket leder till en anmälan till socialtjänsten. Det är fem skolor som hänvisat till likabehandlingsplanen och det är dessa som är med i analysen, dessa skolor har fått olika siffror, 1-5.

I skollagen finns sju lagskyddande diskrimineringsgrunder, vilka innebär att ingen elev skall utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling.³⁵

6.1 Analys av likabehandlingsplaner

Analys av skola 1

Skolan som har benämningen D har ingen egen och följer ingen officiell handlingsplan, däremot hänvisar de att de följer skollagen och demokratins grund. Enligt skollagen ska alla skolor ha en utarbetad likabehandlingsplan och i skolans arbete ska utbildningen utformas i överrensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna.

Analys av skola 2

Skola E har i sin likabehandlingsplan gjort en kartläggning där elever deltagit i en enkät om tryggheten i skolan (den elevenkät som alla 8: onde klasser deltar i varje år). Skola E tar upp att det finns konflikter i olika grupper av nyanlända elever. Däremot finns det inget i likabehandlingsplanen som på något sätt kan kopplas ihop med hedersrelaterat våld och förtryck. Likabehandlingsplanen tar upp hur skolan ska agera vid fall av

³⁵ Skolverket, LGR11, s. 7

trakasserier och kränkande behandling. Där finns även rutinen för uppföljelser vid händelser elever emellan eller emellan elev och personal.

Analys av skola 3

Skola F har ingen handlingsplan men anmäler vid misstanke genom skolhälstan. I likabehandlingsplanen berörs de sju diskrimineringsgrunderna samt exempel på trakasserier och kränkande behandling. Likabehandlingsplaner tar även upp åtgärder vid händelse av våld, hot och övergrepp, vilka är anmälan till polis och socialtjänst. Däremot finns det inget i likabehandlingsplanen som kan kopplas ihop med hedersrelaterat våld och förtryck.

Analys av skola 4

Skola G har inte heller någon handlingsplan men hänvisar till skollagen och likabehandlingsplanen. Även här tas de sju grundläggande diskrimineringsgrunderna upp och hur man ska arbeta med dessa och följa upp. Men det finns inget som kan kopplas ihop med hedersrelaterat våld och förtryck.

Analys av skola 5

Skola H har inte heller en handlingsplan men hänvisar till likabehandlingsplanen. I denna finns det inget som kan kopplas till hedersrelaterat våld och förtryck. Även denna likabehandlingsplan tar upp de sju diskrimineringsgrunderna och hur skolan ska agera. Däremot så berör likabehandlingsplanen hur skolan ska agera om det finns oro för att elev far illa i hemmet eller på fritiden. Skolan agerar enligt de rutiner som finns, att socialtjänst och/eller polis informeras av den personal som först får kännedom.

6.1.1. Analys av skolors likabehandlingsplaner som inte ingår i undersökningen

I denna analys är det fem skolor som ingår. Då likabehandlingsplanerna är uppbyggd på liknande sätt diskuterar jag vad skolorna har gemensamt i likabehandlingsplanerna samt vad som skiljer dessa åt. Observera att dessa skolor har jag inte haft kontakt med och de har inte hänvisat till likabehandlingsplanen. Det är ändå av intresse att undersöka dessa då flera av de skolor som är med i undersökningen hänvisat till dessa.

Alla av dessa fem skolor tar upp de sju diskrimineringsgrunderna i sina likabehandlingsplaner. De bygger även på elevenkäter samt utvärdering i arbetslag, elevhälsan och elevråd. Ingen av dessa tar upp något som kan kopplas med hur skolan ska agera vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck.

7. Diskussion

I min undersökning har det framkommit att det saknas beredskap i skolorna mot hedersrelaterat våld och förtryck, med undantag för två skolor. Flera skolor hänvisar till likabehandlingsplanen utan att verka vara insatt i att den inte tar upp denna problematik och hur den ska bemötas. Likabehandlingsplanerna i de skolor jag undersökt har i princip samma uppbyggnad. De tar upp de sju diskrimineringsgrunderna och hur de ska arbeta kring detta för att förhindra kränkningar, diskriminering och trakasserier.

I min studie och av den tidigare forskning som jag använt mig av, så har det framkommit att det som skiljer hedersrelaterat våld från andra former av våld är relationen mellan könen, det finns ett kollektivt intresse bakom kontrollen av flickors oskuld. Hedern reglerar villkoren för flickor och kvinnors beteenden och deras sexualitet är familjens och omgivningens angelägenhet. Idag pågår fortfarande debatter om hedersvåldet där flera framstående politiker jämför hedersvåldet med mäns våld mot kvinnor trots att forskning visar att det är en annan struktur i hedersproblematiken. Därför är det intressant att Gävle kommun har skrivit en rapport om hur de ska uppnå att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Där hedersvåldet ingår trots att våldet mellan mäns våld mot kvinnor skiljer sig mot hedersrelaterat våld. I rapporten framkommer även att kunskapsnivån i de berörda förvaltningarna är ojämn och ofta kopplad till en person. Det framkommer även att vissa grupper löper större risk än andra att utsättas för våld och att konsekvenserna riskerar att bli större då gruppens sociala, ekonomiska eller politiska tillgångar är mer begränsade, där ingår kvinnor med utländsk bakgrund som lever i hederskontext.

Länsstyrelsen i Gävleborg (HRV- gruppen i Söderhamn, se 3.5) har utarbetat en handlingsplan för hur skolor kan arbeta och förebygga vid misstanke om hedersrelaterat våld. De menar även att skolorna ska ha en utarbetad handlingsplan med särskilda avsnitt om exempel på situationer och varningssignaler som kan tyda på hedersrelaterat våld eller förtryck. Då kan man undra varför skolorna i Gävle inte arbetar efter denna eller om de

ens känner till denna? Även Länsstyrelsen i Östergötland har en utarbetad handbok som är en vägledning för hur man kan arbeta med hedersproblematiken. De menar att det är viktigt att skolpersonalen har grundkunskaper om mekanismerna i hederskulturen.

Av den tidigare forskning som jag använt mig av är det några av dessa som jag kan jämföra mina resultat med, även om det inte är samma frågeställningar så belyser de samma problematik och hur skolor bemöter detta. Sara Högdin har i sin studie studerat hur olika grundskolor förhållit sig till skolplikt och befrielse från detta. Även om det inte är samma forskningsfråga så handlar den om hur skolor bemöter hederskultur då befrielse från vissa inslag av skolundervisningen är en del i hederskulturen.

Rapporten *Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps och forskningsöversikt* som är författad av Mehrdad Darvishpour, Pirjo Lahdenperä och Hans Lorentz vars syfte är att bidra med ny kunskap samt sammanställa och sprida kunskap för att stimulera diskussionen om jämställdhet och genus i skolan kan jämföras med min undersökning. Där diskuterar författarna problem som kan uppstå under skolgången i Sverige. Hedersproblematiken framställs ofta som en värdekonflikt när skolan ska främja jämställdhet och likabehandling. I denna rapport hänvisar författarna till en forskningsrapport skriven av Sabine Gruber *I skolans vilja att åtgärda "hedersrelaterat" våld, etnicitet, kön och våld*. Denna studie genomfördes samtidigt som Länsstyrelsen i Östergötlan kom med sin handlingsplan vid misstanke om hedersvåld vilket ledde till att i vissa skolor blev osäkra och underkände sina tidigare kunskaper. I studien framkommer att skolors åtgärder mot hedersrelaterat våld, tenderar att resultera i en praktik som både särskiljer och stigmatiserar, trots hur mycket välvilja och engagemang som inryms i elevvårdens ambitioner

Jag har fått svar på mina frågeställningar vilket visar att det saknas beredskap vid misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck även om det är två skolor som har god beredskap så är det sammantaget en brist i flera skolor. Det visar också att skolorna inte följer nationella riktlinjer men det visar även att det saknas beredskap i flera skolor. Åtta skolor är med i min studie, även om det är ett relativt litet urval så ger det förhoppningsvis en bild av hur och om skolor har eller följer andra riktlinjer när det finns misstanke om hedersrelaterat våld och förtryck. Alla skolor ska ha en utarbetad likabehandlingsplan. Det kan vara en av anledningarna till att några skolor inte svarat på mina enkäter då de

arbetar efter denna och anser att hedersvåld och hot om våld ingår i denna. På samma sätt som Gävle kommun ”stoppar in” hedersrelaterat våld och förtryck i rapporten *Våld i nära relationer* så stoppar skolorna in hedersrelaterat våld och förtryck i likabehandlingsplanerna.

8. Litteratur och källförteckning

Litteratur

Darvishpour, Mehrdad, *Invandrarkvinnor som bryter mönstret: hur maktförskjutningen inom iranska familjer i Sverige påverkar relationen*, Almqvist & Wiksell International, Diss. Stockholm : Univ., 2003, Stockholm, 2003

Güngör, Emre & Dervish, Nima, *Varför mördar man sin dotter?*, Norstedt, Stockholm, 2009

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn, *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 2., [rev. och utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 1997

Koch, Stefan, Grutzky, Eduardo & Jarl-Åberg, Cecilia, *Från tvångsäktenskap till balkongmord: ingång till hederskulturen*, ALMAeuropa, Stockholm, 2008

Singer, Anna, Singer, Anna, Jänterä-Jareborg, Maarit & Schlytter, Astrid, *Familj - religion - rätt: en antologi om kulturella spänningar i familjen - med Sverige och Turkiet som exempel*, Iustus, Uppsala, 2010

Skolverket LGR11

Wikan, Unni, *En fråga om heder*, Ordfront, Stockholm, 2004

Wikan, Unni, *Om heder*, Daidalos, Göteborg, 2009

Elektroniska källor

Gävle kommuns arbete mot våld i nära relationer- En rapport om Gävle kommuns arbete för att uppnå det fjärde nationella jämställdhetspolitiska målet – att mäns våld mot kvinnor ska upphöra, Cecilia Vågberg © Författaren och Gävle kommun 2016
[http://old.gavle.se/Global/Omsorg%20och%20hj%C3%A4lp/V%C3%A5ld%20och%20hot/Rapport%20G%C3%A4vle%20kommuns%20arbete%20mot%20VINR\(266312\)%20\(0\).pdf](http://old.gavle.se/Global/Omsorg%20och%20hj%C3%A4lp/V%C3%A5ld%20och%20hot/Rapport%20G%C3%A4vle%20kommuns%20arbete%20mot%20VINR(266312)%20(0).pdf) (Hämtad 2017-12-21)

Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps- och forskningsöversikt, SOU 2010:84, Statens offentliga utredningar.

<http://www.regeringen.se/49b716/contentassets/71699e859ddb4d74a037f1c3903f584d/hedersrelaterad-problematik-i-skolan---en-kunskaps--och-forskningsoversikt-sou-201084> (Hämtad 2015-01-22)

Länsstyrelsen Östergötland, Rapport: Våga stå kvar!
<http://www.lansstyrelsen.se/ostergotland/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/hedersrelaterat/vaga-sta-kvar.pdf> (Hämtad 2015-01-15)

Om våld i hederns namn: handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta, Linköping: Länsstyrelsen Östergötland, [2008]
<http://www.lansstyrelsen.se/Varmland/SiteCollectionDocuments/Sv/manniska-och-samhalle/manskliga-rattigheter/rel-heder/OmValdIHedernsNamn2.pdf> (Hämtad 2014-09-22)

Regeringskansliet, Faktablad integrations- och jämställdhetsdepartementet, november 2010. *Regeringens insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck 2007–2010*
<http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/156/Regeringens%20insatser%202007-2010.pdf> (Hämtad 2015-01-05)

Riksorganisationen mot hedersvåld <http://gapf.se/rapporter-och-statistik/>
(Hämtad 2014-09-09)

Ungdomsstyrelsens skrifter, 2009, (Gift mot sin vilja, 2009)
https://www.mucf.se/sites/default/files/publikationer_uploads/gift-mot-sin-vilja.pdf
(Hämtad 2014-09-09)

Webbsidor/internetkällor

<http://www.fn.se/press/nyheter/ny-lag-mot-barnaktenskap/> (Hämtad 2014-09-22)

Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter

<http://www.manskligarattigheter.se/sv/vem-gor-vad/forenta-nationerna/fn-s-allmanna-forklaring> (Hämtad 2014-09-22)

www.regeringen.se/sb/d/11258/a/138708 (Hämtad 2014-09-22)

www.regeringen.se/sb/d/11258/a/138708 (Hämtad 2014-09-09)

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/Om-segregation-diskriminering_H002Ub281/?text=true (Hämtad 2014-09-22)

Tack för er medverkan!
Med Vänlig Hälsning Sofie Hedlund